

A KÖZNEVELÉS ALAKULÁSA CSEHSZLOVÁKIÁBAN. AZ 1960-AS REFORM UTÁN.

A csehszlovák iskolarendszer az ország felszabadításától kezdve, 1945 óta a mai napig mélyreható változásokon ment keresztül. A második világháború után a csehszlovák oktatásügynek elsősorban a német fasiszta megszállás következtében beállott pangást és ennek súlyos következményeit kellett felszámolnia. Majd a kapitalizmusból a kommunizmusba vezető úton a gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális élet lényeges átalakulásának megfelelően — a múlt hagyományaira, *Comenius* ma egyre jobban ható és élő örökségére támaszkodva, s tanítását minden eddiginél jobban felhasználva — fokozatosan meg kellett változtatni a nevelés célját és feladatait, tartalmát, formáit és módszereit, valamint az iskolák és a nevelési intézmények szervezetét és szerkezetét. Végre kellett hajtani az egész iskolarendszer mélyreható demokratizálását. Biztosítani kellett a dolgozó nép gyermekei és a felnőttek számára is nemcsak a művelődéshez való jogot, hanem annak a reális lehetőségét is, hogy mindenki egyre nagyobb mértékben elsajátíthassa a műveltséget. Ezt a célt szolgálta a régi burzsoá iskolarendszer megszüntetése, amely csak egy kiváltságos kisebbség számára biztosította a magasabb képzettség megszerzésének lehetőségét.

A csehszlovák iskolarendszer demokratizálásában döntő lépést jelentett az egységes iskola szabályozásáról 1948. április 21-én hozott törvény (iskolátörvény). A dolgozó nép februári győzelme után elfogadott törvény államosította az iskolát, megszüntette a burzsoá iskola kettős rendszerét, lerakta az egységes iskola alapjait az egész köztársaság területén. Szervezetileg egységesítette az addig szétforgácsolt iskolarendszert és forradalmi változást jelentett az ifjúság oktatásának és nevelésének rendszerében. A tankötelezettség időtartamát a törvény egy évvel meghosszabbította, kötelezővé tette a nyolcosztályos általános iskolát.

Az iskolarendszer további demokratizálásában jelentős szerepet játszott az iskolarendszerről és a pedagógusképzésről szóló 1953. évi április 24-i iskola-törvény. Ez teremtette meg következetesen a 11 osztályos egységes iskolát, és megszüntette az akkori egységes iskolának egyes, egymástól elkülönülő iskolai fokozatokra való felosztását. A szocializmus építésének ebben a szakaszában a népgazdaság követelményeire való tekintettel egy évvel megrövidítették a teljes középiskolai végzettség megszerzésének időtartamát.

A Csehszlovákia Kommunista Pártjának XI. Kongresszusán kitűzött feladatok megvalósítása során Csehszlovákia Kommunista Pártjának Központi Bizottsága 1959. április 22—23-i ülésén foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy hogyan fejlesszék tovább az oktatást és a nevelést. Megállapították az oktatás és a nevelés, valamint az új oktatási-nevelési rendszer alapelveit a szocializmus

építésének befejező szakaszában. Ezek az elvek főképpen az iskola és az élet szoros összekapcsolását, az oktatás új fogalmát és jellegét tartják szem előtt, hogy a jövőben minden dolgozó olyan képzettséggel rendelkezzen, amely megfelel a csehszlovák szocialista társadalom szükségleteinek és továbbfejlődése távlatainak.

A Párt utalt arra, hogy az oktatás és nevelés az egész társadalom feladata, hogy az üzemeknek és vállalatoknak, a mezőgazdasági termelő szervezeteknek, a központi hatóságoknak és a társadalmi szervezeteknek együtt kell működniük a felnövekvő nemzedék nevelésében, és közösen kell előkészíteniük az ifjúságot a kommunista társadalomban rá váró életre és munkára. Biztosítani kell az iskola és a család egységes ráhatását is.

A Párt és a kormány által kidolgozott elvek alapján a csehszlovák nemzetgyűlés 1960. december 15-én elfogadta az új iskolatörvényt az oktatás és nevelés rendszeréről.

A Csehszlovák Szocialista Köztársaság új iskolatörvénye folytatja a csehszlovák oktatásügy haladó hagyományait, megerősíti és tovább fejleszti annak valamennyi pozitív célkitűzését, de ugyanakkor a maga egészében a csehszlovák oktatásügy fejlődésében egy új minőségi fokot jelent. Az új iskolatörvény lényeges elve: olyan egységes oktatási-nevelési rendszer megteremtése, amely reálisan és minden szempontból képes biztosítani nemcsak az egész ifjúság, hanem a felnőttek számára is a harmonikus fejlődés lehetőségeit, jó felkészítésüket az életre és a szocialista társadalomban végzendő munkára. A cél az, hogy olyan nagy műveltségű embert képezzen az új iskola, aki birtokában van a tudományok és a modern technika alapvető ismereteinek, érzelmi szempontból gazdag, erkölcsi szempontból tiszta, fizikai szempontból egészséges; képes és kész a szellemi és fizikai alkotó munkában úgy részt venni, hogy abban teljes megelégedését találja; képes arra, hogy a kommunista társadalom céltudatos építője és védelmezője legyen, s át van hatva a szocialista hazafiság és a proletár internacionalizmus eszméitől. E cél elérésének feltétele az egész oktatás-nevelés és az élet közötti szoros és szerves kapcsolat, valamennyi típusú és fokú iskolában és nevelési intézményben a munka állandó és szoros egysége a társadalom jövődjé fejlődésének feladataival, szükségleteivel és igényeivel.

Az új iskolatörvény jelentőségét az a tény emeli ki, hogy egységes rendszerbe fogja össze a szocialista társadalom emberének nevelésével és oktatásával foglalkozó valamennyi nevelési és oktatási intézményt. Az előző iskolatörvénytől eltérően nemcsak a gyermekekre és az ifjúságra, hanem az egész dolgozó népre vonatkozik, mert minden egyes polgár részére megteremti a lehetőségek széles skáláját ismereteik elmélyítéséhez és új ismeretek szerzéséhez anélkül, hogy a tanuló dolgozó munkáját megszakítaná. Így nemcsak az ország gazdasági fejlődése szükségleteivel van összhangban, amit csak minden tekintetben művelt és a célokat ismerő emberek által lehet megvalósítani, hanem megfelel a szocialista társadalom új embere szükségletének is, akinél már most az az óhaj nyilvánul meg, hogy tudományos és műszaki ismereteit folytonosan gazdagíthassa.

Az új iskolatörvény egységes rendszerbe foglalja össze a nemzeti bizottságok, a vállalatok és szervezetek, továbbá más szocialista szervezetek által alapított oktatási-nevelési intézményeket, ezzel nagy lehetőséget nyújt további fejlődésükhöz. Különösen megfelel a termelő üzemek igényeinek, amelyek így, bizonyos általános elveket figyelembe véve, a hasonló intézményekkel egyen-

értékű iskolákat létesíthetnek, valamint olyan tanfolyamokat indíthatnak, amelyek a szakmai ismeretek tökéletesítésére és kibővítésére, továbbá a dolgozók specializálására szolgálnak, s megfelelnek a kérdéses üzem konkrét szükségleteinek és specialitásainak. Az egységes oktatás és nevelés elveinek érvényesítése érdekében ezeknek az intézményeknek az irányítását ideológiai és pedagógiai szempontból a törvény az oktatási miniszterre bizza, a valamennyi csehszlovák iskolára érvényes elvek alapján.

A törvény legnagyobb horderejű intézkedése az a rendelkezés, amely a kilencosztályos általános iskolát hívja életre és a tankötelezettséget a gyermekek 15. életévéig terjeszti ki. A törvény egyben hangsúlyozza, hogy az általános iskolának alapvető általános és politechnikai képzettséget kell nyújtania, s figyelemmel kell lennie a gyermekek életkori sajátosságaira és egyéni tulajdonságaira. A törvény az általános iskolai oktatást az oktatás I. ciklusának nevezi, amelyhez szervesen kapcsolódnak a II. ciklus oktató-nevelő intézményei.

A következőkben először a csehszlovák iskolarendszert kívánjuk bemutatni teljes szerves felépítésében, az iskola előtti nevelési intézményektől kezdve egészen az egyetemi tanulmányokig. Azt követően a legfontosabb iskolatípusok célkitűzésével, óraterveivel és az egyes tárgyak tanterveinek leglényegesebb vonásaival fogunk foglalkozni. Szeretnénk ismertetni röviden a kilencosztályos általános iskola, valamint a középiskola 1960-ban kiadott nevelési tervezetét, s végül néhány szóban beszámolni a csehszlovák neveléstudomány jelenlegi helyzetéről, a Prágai Pedagógiai Kutató Intézetnek a felszabadulás után eltelt 15 év alatt végzett munkájáról és a jövőre kitűzött perspektivikus terveiről.

I. AZ ISKOLARENDSZER

A csehszlovák iskolák és nevelési intézmények egységes iskolarendszert alkotnak, amelyben az egyes fokozatok és iskolatípusok szervesen kapcsolódnak egymáshoz. Ez a rendszer lehetővé teszi a legmagasabb fokú végzettség megszerzését is. Nincsenek zsákutcák, amilyenek a burzsoá köztársaság iskolarendszerében voltak. Ha valaki szakmát tanult és ipari tanulóiskolát végzett, elvégezheti az általános műveltséget nyújtó középiskolát, és nyitva áll előtte az út egészen az egyetemi oklevél megszerzéséig. Az új iskolatörvény által létrehozott rendszerben:

a) a hat éven aluli gyermekek iskola előtti nevelésben részesülnek a bölcsődékben és az óvodákban, a 6—15 éveseket kötelező általános oktatásban részesítik a kilencosztályos általános iskolákban, esetleg más iskolákban, a 15 éven felüli ifjúságnak középfokú és felsőbb fokú oktatást nyújtanak a különböző iskolatípusokban, a középiskolát végzett ifjaknak pedig felsőfokú képzettséget biztosítanak a főiskolákon;

b) az oktatáson kívüli időben az ifjúság nevelésben részesül az iskolán kívüli nevelési intézményekben;

c) a dolgozók elmélyítik műveltségüket, vagy újabb képzettséget szereznek munkájuk egyidejű végzése mellett különböző iskolákban és tanfolyamokon, valamint a központi hatóságok és szervezetek, üzemek, továbbá szövetkezetek és egyéb társadalmi szervezetek által fenntartott különböző oktatási intézményekben;

d) az iskolába járó fiatalság és a dolgozók számára, foglalkozásuk egyidejű végzése mellett, lehetőséget nyújtanak nyelvek és különféle művészeti ágak tanulására művészeti és nyelvi népiskolákban (szabadegyetemen);

e) a csökkent munkaképességű személyek számára lehetőséget biztosítanak, hogy képzettséget és gyakorlatot szerezzenek olyan foglalkozási ágakban, amelyek megfelelnek a különleges társadalombiztosítási előírásoknak.

Iskolaelőtti nevelés.

A csehszlovák állam a fejlett szocialista társadalom célkitűzéseinek megfelelően lehetőséget kíván nyújtani a gyermekeknek már legfiatalabb koruktól kezdve 6 éves korukig megfelelő nevelésre és az alsófokú oktatásra való felkészítésükre.

Az iskolaelőtti nevelés a bölcsődékben és az óvodákban folyik. A bölcsődék a csecsemőkortól 3 éves korig biztosítják a gyermekek sokoldalú fejlődését. Az óvodák a kilencosztályos általános iskolai tanulmányok megkezdéséig gondoskodnak a gyermekek neveléséről.

Alsófokú oktatás.

A Csehszlovák Szocialista Köztársaság minden 6—15 éves fiatal számára általános és politechnikai oktatást biztosít, előkészíti a tanulókat a közhasznú munkára és a továbbtanulásra, valamennyiüket tudományos világnézetre neveli, erkölcsi, politikai, esztétikai, honvédelmi és testi nevelésben részesíti. Megteremti a szükséges előfeltételeket testi és szellemi erőik, képességeik sokoldalú kifejlesztéséhez, valamint a helyes pályaválasztáshoz. Az alsófokú (általános iskolai) oktatás az egész ifjúságra kötelező. A kötelező iskolalátogatás 9 éven át tart. Az új iskolatörvény lehetővé teszi, hogy azok a tanulók, akik 15 éves korukig nem szerzik meg a kilencosztályos általános iskolai végzettséget, tovább tanulhassanak egészen annak a tanévnek a végéig, amelyikben a 16. életévet betöltik. Amennyiben így sem szerzik meg az általános iskolai végzettséget, úgy az üzem és a társadalmi szervezetek készítetik őket arra, hogy munkájuk egyidejű végzése mellett végezzék el az általános iskolát.

A kilencosztályos általános iskola

Az alsófokú oktatást és nevelést a kilencosztályos általános iskola, a gyógypedagógiai iskolák, a zene- és balett-iskolák nyújtják.

Az olyan helységekben, ahol nincsenek meg az előfeltételek a kilencosztályos általános iskola mind a kilenc osztályának létesítéséhez, olyan kilencosztályos általános iskolát is lehet létesíteni, amelynek csak alsó osztályai vannak. Az ilyen iskola utolsó osztályát végző tanulók abban a kilencosztályos általános iskolában folytatják tanulmányaikat, amelyben mind a kilenc osztály megvan, és amelynek körzetébe az illető — csupán alsóbb osztályokkal rendelkező — kilencosztályos általános iskola tartozik; a körzeteket a járási nemzeti bizottság állapítja meg. A csupán alsóbb osztályokkal rendelkező kilencosztályos általános iskolák és a valamennyi osztállyal bíró általános iskolák viszonyát és együttműködését az oktatásügyi minisztérium szabályozza.

A kilencosztályos általános iskola szerves részét alkotja a I—V. osztályos tanulók részére létesített iskolai napközi otthon és a VI—IX. osztályos tanulók

számára felállított iskolai klub. Az iskolai napközi otthonban és az iskolai klubban a tanításon kívüli időben és a szünidőben nevelők és tanítók gondoskodnak a tanulók neveléséről. E nevelő intézményeket az iskola igazgatója irányítja.

Középfokú és felsőbb fokú oktatás.

A szocialista társadalom a 15 éven felüli fiataloknak közép- és felsőfokú oktatást biztosít, előkészíti őket a termelő munkára és a továbbtanulásra. A törvény középfokú oktatásnak nevezi azt a különböző irányú és terjedelmű, de társadalmi szempontból egyenértékű általános-, politechnikai- és szakoktatást, amelyet a tanulók az általános iskola elvégzése után a különböző iskolatípusokban nyernek, és amelynek keretében az egész tanulóifjúság különböző módon kapcsolódik be a termelőmunkába. A középfokú oktatás irányát és terjedelmét a népgazdaság és a kultúra szükségletei szabják meg.

Középfokú oktatást nyújtanak a tanműhelyek, az ipari tanulóiskolák, a dolgozók középiskolái, a szakiskolák, a szakközépiskolák, az általános műveltséget nyújtó középiskolák, az üzemi műszaki iskolák, a konzervatóriumok, a zene- és balett-iskolák megfelelő osztályai és a gyógypedagógiai iskolák egyes osztályai. Mindezekbe az iskolákba a felvétel előfeltétele az általános iskolai végzettség megszerzése.

A dolgozók számára lehetővé teszik, hogy munkájuk egyidejű végzése mellett alaposabb képzettségre tegyenek szert, vagy további képesítést szerezzenek iskolákban, tanfolyamokon, és a központi hatóságok és szervezetek különböző oktatási intézményeiben, üzemi iskolák tanfolyamain, valamint üzemek, szövetkezetek és más társadalmi szervezetek által fenntartott oktatási intézményekben. Az üzemek oktatási intézményei közé tartoznak az üzemi műszaki iskolák, a vállalati főiskolák, esetleg a dolgozók középiskolái. A társadalmi szervezetek főként központi iskolákat, esti iskolákat, esti egyetemeket és népakadémiákat tartanak fenn, míg a szövetkezetek főként üzemi műszaki iskolákat, esetleg dolgozók középiskoláit szerveznek.

Tanműhely és ipari tanulóiskola

A tanműhely és az ipari tanulóiskola szakmai gyakorlatot, középfokú általános és szakműveltséget, valamint iskolán kívüli és munkaidőn kívüli nevelést nyújt.

A dolgozók középiskolája

A dolgozók középiskolája kiegészíti és kibővíti azoknak a dolgozóknak szakmai képzettségét, általános és politechnikai végzettségét, akik a kilencosztályos általános iskola színvonalának megfelelő végzettséggel rendelkeznek, vagy sikerrel tették le az ipari tanulók záró vizsgáját, vagy a vonatkozó előírások által megállapított ideig munkaviszonyban voltak, vagy ez idő alatt mint egységes mezőgazdasági vagy kisipari termelő szövetkezeti tagok dolgoztak. Az iskola ezek számára teljes középfokú oktatást nyújt. A dolgozók középiskolájának elvégzése főiskolai tanulmányokra jogosít. A tanulmányi idő tartamát az oktatási minisztérium állapítja meg, az illetékes központi hatósággal és szervekkel egyetértésben.

Szakiskola

A szakiskola az ifjúságnak középfokú szakmai képzést és megfelelő általános műveltséget nyújt. Felkészíti a tanulókat arra, hogy a népgazdaság és kultúra ágaiban alsóbb beosztásban műszaki, közgazdasági, adminisztratív vagy egyéb funkciót végezzenek, illetve a termelésben olyan munkát folytassanak, amely széleskörű szakismereteket kíván meg. A szakiskolai tanulmányok ideje kettő-három év.

Középfokú szakiskola

A középfokú szakiskola a tanulóifjúság részére középfokú szakiskolai képezést és megfelelő általános műveltséget nyújt, illetve óvónökké képezi ki hallgatóit, vagy felkészíti őket a népgazdaság és a kultúra ágaiban végzendő, a középkaderek feladatát ellátó műszaki, közgazdasági, egészségügyi, adminisztratív és más funkciókra, továbbá főiskolai tanulmányok folytatására. A dolgozók középiskoláját vagy általános műveltséget nyújtó középiskolát végzett tanulók számára rövidített tanulmányi idő alatt középfokú szakiskolai végzettséget nyújt. A középfokú szakiskolai tanulmányok ideje négy év. A dolgozók középiskoláját s az általános műveltséget nyújtó középiskolát végzett tanulók tanulmányi idejét az oktatásügyi minisztérium állapítja meg.

Általános műveltséget nyújtó középiskola

Az általános műveltséget nyújtó középiskola (gimnázium) a fiatalság részére teljes középfokú általános és politechnikai végzettséget és alapvető szakmai képzettséget nyújt ahhoz, hogy a népgazdaság és a kultúra bizonyos ágában tudjanak dolgozni. Ennek az iskolatípusnak egyik legfőbb feladata, hogy főiskolai tanulmányokra készítsen elő. Az általános műveltséget nyújtó középiskolában a tanulmányi idő 3 évig tart.

Üzemi műszaki iskolák

Az üzemi műszaki iskolák azoknak a dolgozóknak, akik bizonyos szakmát tanultak, középfokú szakmai, esetleg teljes szakközépiskolai műveltséget és megfelelő általános képzettséget és az illető szakma körébe vágó szakismereteket nyújtanak. Az üzemi műszaki iskoláknál a tanulmányi idő 2—4 évig tart.

Üzemi főiskolák

Az üzemi főiskolák magasabb fokú, bizonyos szakmára specializált szakképzést és megfelelő általános műveltséget nyújtanak az olyan dolgozóknak, akiknek középfokú szakmai, esetleg teljes szakközépiskolai végzettségük van, és több éves szakmai gyakorlattal rendelkeznek. Az üzemi főiskolákon a tanulmányi idő legalább két év.

Konzervatórium

A konzervatórium négy éves tanulmányi idő alatt a fiatalságnak a zene- és a tánc-szakokon középiskolai szakmai végzettséget és a szükséges általános műveltséget nyújtja, és előkészíti őket a művészeti főiskolákon folytatandó

tanulmányokra. További egy, vagy kétéves tanulmányok során az említett szakokon magasabb fokú szakmai képzettséget biztosít. A dolgozók középiskoláinak, az általános műveltséget nyújtó középiskoláknak és a szakközépiskoláknak végzett tanulói kivételesen közvetlenül is felvehetők az egy- vagy kétéves tanulmányokra.

Zene- és balettiskola

A zene- és balettiskola a különleges képességekkel és tehetséggel rendelkező fiataloknak a kilencosztályos általános iskolai és az általános középiskolai végzettségnek és nevelésnek megfelelő műveltséget és nevelést, valamint a zene- és a tánc egyes területein szakképzettséget nyújt. Különösen pedig a művészeti főiskolákon folytatandó tanulmányokra készít elő. A tanulmányi időt és szervezetét az oktatásügyi minisztérium szabályozza.

Üzemi huzamos ideig tartó és egyéb tanfolyamok.

Az üzemi huzamos ideig tartó tanfolyamok a dolgozóknak, kivált az idősebbeknek speciális szakképzettséget nyújtanak ahhoz, hogy alsóbb beosztásban műszaki és gazdasági funkciókat végezhesenek. Az üzemi egyéb tanfolyamok alaposabbá és szélesebb körűvé teszik a dolgozók szakképzettségét.

Felsőoktatás.

A csehszlovák főiskoláknak és egyetemeknek mint az egységes iskola-rendszer legfelsőbb fokú iskoláinak az a rendeltetésük, hogy az ipar, a mezőgazdaság, a tudomány, a kultúra és a társadalmi tevékenység egyéb ágai számára megfelelő számú, politikailag és szakmailag nagy felkészültségű szakembert képezzenek ki és neveljenek, akik szoros kapcsolatban állanak a népéletével és munkájával, tudományos és művészi alkotó munkát tudnak végezni, és a nép körében terjesztik a tudományt, művészetet s az új technikát. A főiskolák valamennyi kérdését külön előírások szabályozzák.

A különleges gondoskodást igénylő ifjúság számára létesített iskolák.

A szocialista társadalom humanizmusával összhangban a testileg vagy szellemileg fogyatékos fiataloknak, a gyógyintézetekben elhelyezett fiataloknak kötelező általános oktatást, esetleg középiskolai oktatást is nyújtanak, továbbá előkészítik őket bizonyos foglalkozási ágakra. Ezekben a gyógy-pedagógiai iskolákban szükség esetén a kötelező iskolai oktatás ideje is meghosszabbítható.

Az egésznapos gondozást nyújtó iskolák és bentlakásos iskolák.

Ezek az iskolák azt a célt szolgálják, hogy ezeken az intézményeken keresztül az állam és a társadalom még hatásosabb befolyást gyakoroljon az ifjúság nevelésére. Az oktatáson túlmenően egész napon át nevelésben és anyagi gondozásban részesítik valamennyi tanulójukat. Ezek az iskolák új iskolatípusoknak tekinthetők. Bennük az iskolai nevelés és a tanulókról oktatási időn kívüli gondoskodás szervesen áthatja egymást. Ezeknek az iskoláknak hálózatát fokozatosan fogják kiépíteni.

Művészeti és nyelvi szabadegyetemek.

A szocialista társadalom kultúrájának fejlődése megköveteli minden egyes egyén képességeinek, tehetségének kibontakoztatását is. A művészeti szabadegyetemek a tehetséges iskolai és ipari tanulóknak, valamint a dolgozóknak alapvető szakképzést nyújtanak a választott művészeti ágakban; különösen a tehetséges tanulókat készítik elő a további művészeti szakoktatásra.

A szocialista társadalom politikai, gazdasági és kulturális szükségletei megkövetelik, hogy a fiatalok és a dolgozók minél alaposabban elsajátítsák az idegen nyelveket. E cél elérését biztosítják a nyelvi szabadegyetemek. A két iskolatípus tanulmányi idejét az oktatásügyi minisztérium szabályozza.

Iskolánkívüli nevelés.

Az iskolai neveléssel szerves egységet alkotó iskolánkívüli nevelésnek az a feladata, hogy a gyermekek és fiatalok számára az oktatás után biztosítsa az aktív pihenést és üdülést, kifejlessze személyes érdeklődésüket és képességeiket, arra szoktassa őket, hogy önkéntesen és életkörüknak megfelelően részt vegyenek a társadalom politikai, gazdasági és kulturális életében. Az iskolánkívüli neveléssel elő kell mozdítani a tanulóknak az oktatásra való felkészülését és el kell mélyíteni az ifjúság nevelését. Az iskola az iskolánkívüli nevelés megszervezésénél együttműködik a Csehszlovák Ifjúsági Szövetséggel és ennek Úttörőszervezetével, továbbá más társadalmi szervezetekkel, főként a Forradalmi Szakszervezeti Mozgalommal és a Csehszlovák Testnevelési Szövetséggel.

Az iskolai munkát nagymértékben előmozdítják a *Szülők és Iskolabarátok Munkaközösségei*. Ezek segítik elő az oktatási intézmények munkájának összekapcsolását a nép életével és munkájával.

Az iskolákban létesített *tanácsadó testületeknek* az a feladata, hogy emeljék az oktatás szakmai színvonalát, biztosítsák a tanulók számára a termelés közben történő nevelést, a munkára való hivatásszerű kiképzést és a termelésbe történő helyes beilleszkedést.

Végül a törvény biztosítani kívánja az oktató- nevelő munka hathatósabbá tételére érdekében a tudomány és a művészet segítségét, a pedagógusok munkájának támogatását.

II. ÓRATERVEK ÉS TANTERVEK

Az új csehszlovák iskolatörvény az általános iskolát „kilencosztályos alapiskoláknak” nevezi. Ez az elnevezés azt fejezi ki, hogy ez az iskola az egész csehszlovák iskolarendszernek alapvető láncszeme. Ehhez kapcsolódik a középiskolai és felsőbb fokú oktatás. Az elnevezésből is kitűnik, hogy a kötelező iskolai oktatás időtartama kilenc év.

A 6–15 éves gyermekek lélektani és biológiai tulajdonságai és a pedagógiai okok megkövetelik, hogy a kilencosztályos általános iskolát két tagozatra osszák fel, amelyeknek specifikus eltérő vonásaik vannak, de ugyanakkor megtartják az eszmei egységet, és tartalmilag egészet alkotnak.

Az első tagozat (I–V. osztály) sajátos feladata annak elérése, hogy a tanulók elsajátítsák a legfontosabb művelődési eszközöket és jártasságokat

(olvasást, írást, számolást, az egyszerű szerszámok használatát stb.), továbbá olyan megfelelő ismereteket, amelyek az általános és politéchnikai oktatás elengedhetetlen alapjait alkotják. Ezen a tagozaton kell lerakni a tanulók kommunista nevelésének biztos alapjait [is. Minden tárgyat rendszerint egy tanító tanít.

A második tagozat (VI—IX. osztály) szervesen kapcsolódik az ily módon lerakott alapokhoz, ezeket bővíti és kiegészíti, s így alkotja meg az általános oktatás egységes rendszerét. A tantárgyak már tudományszakok szerint különülnek el, és ezeket megfelelő szakképesítéssel rendelkező tanárok tanítják.

A kilencosztályos kötelező általános iskolai oktatást az 1960/61-es tanévtől kezdve vezették be. Az új szervezetre való áttérés szükségessége tette az óraterv és a tanterv felülvizsgálatát. Az új tanterveket fokozatosan vezeték be, az 1960/61-es tanévben az I. és VI. osztályban, az 1961/62-es tanév során a II. és VII. osztályban, az 1962/63-as tanévben a III., IV. és VIII. osztályban, végül az 1963/64-es tanévben valamennyi osztályban.

Nincs lehetőségünk arra, hogy az egyes tantárgyak tantervének akár csak főbb vonásaival is foglalkozzunk. Csupán két tárgy koncepciójára vonatkozólag szeretnénk utalni. Az ifjúság kommunista nevelésében döntő szerep hárul az állampolgári nevelés című tantárgyra. Ennek feladata, hogy a tanulókat megismertesse a Csehszlovák Szocialista Köztársaság legfontosabb politikai és gazdasági kérdéseivel, a szocializmus és a kommunizmus építésével, és az ifjúságnak ebben való részvételével. Meg kell szilárdítania a tanulók tudományos világnézetét és ateista meggyőződését. Be kell oltani a tanulóba a kommunista erkölcs normáit. E tárgynak nevelő feladatát valamennyi tantárggyal való szoros kapcsolatában kell betöltenie. Az itt megismert elveket érvényesíteni kell az osztály, az iskola életében is. Az állampolgári nevelésből a tanulók nem kapnak osztályzatot.

Az új iskolarendszerben döntő jelentőségű a munkával és munkára nevelés. A munkaoktatásnak politéchnikai jellege van. Az I—V. osztályokban a tanulók kézimunka oktatásban részesülnek, míg a VI—IX. osztályokban műhelyekben és az iskolai gyakorló kertben dolgoznak. Ezenkívül az oktatás és az élet szorosabb kapcsolata érdekében társadalmilag hasznos munkában vesznek részt az iskola és környékének díszítésében, segítenek a mezőgazdasági és erdészeti munkában, építkezéseknél stb. A munkával való nevelést segítik elő a műszaki szakkörök is. A lányok munkára nevelésében a IX. osztályban gondot kell fordítani a csecsemőápolási és ésszerű háztartásvezetési ismeretek elsajátíttatására is.

Az új iskolatörvény szerint a 15 éven felüli fiatalok számára létesített iskolákban folyó nevelés és oktatás rendszerét második ciklusnak nevezik. Ebben a szakaszban a nevelés és oktatás egységességének demokratikus elve abban a jogban jut kifejezésre, hogy a tanulók e ciklus különböző iskolatípusaiban társadalmi szempontból egyenértékű képzettséget szerezhetnek.

Az ez szakaszba tartozó iskolatípusok közül elsősorban az általános műveltséget nyújtó középiskola képesít bármilyen szakirányú egyetemi tanulmányokra, de az egyéb iskolatípusok végzett hallgatóinak is lehetőségük van megfelelő szakirányú egyetemi tanulmányok folytatására. A gimnáziumi tanulmányok ideje három év. A tanulmányokat érettségi vizsgálat fejezi be. A tanulók tanulmányaik során a gyakorlati életre is felkészülnek, a népgazdaság különböző ágáiban szakmai előképzést nyernek. Szakmunkás képesítést szerezhetnek, vagy

A kilencosztályos általános iskola óraterve

Tantárgyak	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Össze- sen
1. Anyanyelv és irodalom*	11	13	10	8	8	6	6	5	5	72
2. Orosz nyelv	—	—	—	2	2	2	3	3	3	15
3. Állampolgári nevelés	—	—	—	—	—	1	1	1	1	4
4. Történelem	—	—	—	—	—	1	2	2	2	7
5. Földrajz	—	—	—	—	—	3	2	2	—	7
6. Matematika	4	5	5	5	5	6	5	5	5	45
7. Természet- és társadalom	—	—	3	3	4	—	—	—	—	10
8. Fizika	—	—	—	—	—	—	2	2	3	7
9. Kémia	—	—	—	—	—	—	—	2	3	5
10. Természetrajz	—	—	—	—	—	3	2	2	2	9
11. Testnevelés	3	3	3	2	2	2	2	2	2	21
12. Képzőművészeti nevelés	1	1	1	2	2	2	2	2	—	13
13. Mértani rajz	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2
14. Írás	—	—	—	1	1	—	—	—	—	2
15. Zenei nevelés	1	1	1	1	1	1	1	1	1	9
16. Munkaoktatás**	1	1	1	2	2	3	3	3	3	19
Összesen	21	24	24	26	27	30	31	32	32	247
17. Választható tárgyak***	—	—	—	—	—	2	2	2	2	8
18. Szakkörök	—	—	2	2	2	2	2	2	2	14

Megjegyzések:

(*) „A természet és társadalom” című tantárgy az első két osztályban az anyanyelvi oktatás tárgyát képezi. Heti 3 órát kell ráfordítani.

(**) A VII. és IX. osztályban a heti 3 órából 1 órát arra kell fordítani, hogy a fiatal lányok bevezetést kapjanak a csecsemőápolásba és az ésszerű háztartás-vezetésbe.

(***) A tanulók választása szerint nyelvtanulás (német, angol, francia), karéneke, vagy képzőművészetek szerepelhetnek a választható tárgyak között.

az érettségi után két évi tanulmányi idő alatt technikai képzettséget nyerhetnek az ipari technikumokban.

A népi demokratikus országok közül iparilag a legfejlettebb Csehszlovákia. A középfokú szakoktatásra a múltban is nagy gondot fordítottak, s a népgazdaság szükségleteinek megfelelően a szakoktatás ma még jobban differenciálódott. Legnagyobb jelentőségük van az ipari szakközépiskoláknak, továbbá az erdészeti, egészségügyi és iparművészeti (kerámia, ötvös), papír- és faipari, nyomdaipari, élelmezésiipari stb. technikumoknak. A kilencosztályos általános iskolát végzett tanulók számára a tanulmányi idő ebben az iskolatípusban négy év, a gimnáziumi érettségivel rendelkezők részére két év. A szakközépiskolák óraterve általában megegyezik, de figyelembe veszik az adott szakma sajátosságait.

A szakiskolák tanulmányi ideje két év. A szakiskolákat három nagy csoportba oszthatjuk: a mezőgazdasági szakiskolák gyümölcsstermelőket, szőlészeket, mezőgazdasági gépészeket, állattenyésztőket, méhészeket képeznek; az erdészeti iskolák erdőőröket, fakitermelőket adnak a népgazdaságnak. A közigazdasági szakiskolák gondoskodnak a gyors- és gépirók, levelezők, könyvelők és pénzügyi dolgozók képzéséről. Közleményünkben mintaképpen egy szakközépiskola óratervét adjuk.

A gimnázium óraterve.

Tantárgyak	Általános tagozat				Matematikai és fizikai tagozat				Kémiai és biológiai tagozat			
	I.	II.	III.	Össze- sen	I.	II.	III.	Össze- sen	I.	II.	III.	Össze- sen
1. Anyanyelv és irodalom	4	3	3	10								
2. Orosz nyelv	2	2	2	6								
3. Második élő nyelv (német, francia, angol, spanyol)	3	2	3	8	Ugyanaz az óraterv mint az általános tagozaton							
4. Történelem	2	2	2	6								
5. Földrajz	2	2	—	4								
6. Állampolgári nevelés	1	1	1	3								
7. Matematika	4	4	4	12	5	5	5	15	4	4	4	12
8. Ábrázoló geometria	—	—	—	—	—	2	2	4	—	—	—	—
9. Fizika ¹	3	3	4	10	3	4	5	12	2	3	3	8
10. Kémia ²	2	2	3	7	3	2	—	5	3	3	4	10
11. Biológia ³	2	2	1	5	—	—	2	2	2	3	3	8
12. Testnevelés	3	3	3	9	3	3	3	9	3	3	3	9
13. Gyakorlati foglalk. (ipar, mezőgazd.) ⁴	8	8	8	24	8	8	8	24	8	8	8	24
<i>Választható tárgyak</i> : ⁵												
1. Ábrázoló mértan	—	2	2	4	—	—	—	—	—	—	—	—
2. Kémiai és biológiai gyakorlatok	—	2	2	4	—	—	—	—	—	—	—	—
3. Geológia és ásványtan	—	2	2	4	—	—	—	—	—	—	—	—
4. Művészeti nevelés	—	2	2	4	—	—	—	—	—	—	—	—
Összesen	36	36	36	108	36	36	36	108	36	36	36	108
<i>Rendkívüli tárgyak</i> : ⁶												
1. Idegen nyelv	2	2	2	6	2	2	2	6	2	2	2	6
2. Latin	2	2	2	6	—	—	—	—	2	2	2	6
3. Művészeti nevelés	—	—	—	—	2	2	2	6	—	—	—	—
4. Ipari rajz	2	2	2	6	—	—	—	—	2	2	2	6
5. Gyakorlati munkák	2	2	2	6	2	2	2	6	2	2	2	6
6. Sport, játékok	2	2	2	6	2	2	2	6	2	2	2	6

Összes heti órák:

Általános oktatási anyag 84 óra, azaz 77,8%
 Speciális elméleti anyag 6 óra, azaz 5,5%
 Gyakorlati munka 18 óra, azaz 16,7%

Megjegyzések:

¹ Valamennyi tagozaton a III. évfolyamban 1 órát a csillagászatra kell fordítani. A matematikai-fizikai tagozaton mind a három évfolyamon 1 órát gyakorlati foglalkozásra kell szánni.

² A biológiai-kémiai tagozaton a tanulmányok egész időtartama alatt 1 óra gyakorlat.

³ A kémiai-biológiai tagozaton a II. és III. évfolyamban 1 óra gyakorlati foglalkozás.

⁴ Általában egy hatórás munkanap ipari üzemben vagy a mezőgazdaságban.

⁵ A tanuló egy tárgyat választhat. Egy osztályban két tanulócsoporthot lehet alakítani.

⁶ A tanuló a felsorolt tárgyak közül egyet választhat.

A gépipari szakközépiskola óraterve.

Tantárgy	I.	II.	III.	IV.	Összesen
	évfolyam				
1. Anyanyelv és irodalom	3	2	2	2	9
2. Orosz nyelv	2	2	1	1	6
3. Történelem	2	2	—	—	4
4. Gazdasági földrajz	—	2	—	—	2
5. Állampolgári nevelés	1	1	1	1	4
6. Matematika	5	3	3	—	11
7. Fizika	4	—	—	—	4
8. Kémia	4	—	—	—	4
9. Politikai gazdaságtan	—	—	2	—	2
10. Elektrotechnika	—	—	2	4	6
11. Ipari rajz	4	3	—	—	7
12. Gépelemek	—	6	5	—	11
13. Géptan	—	—	4	6	10
14. Mechanika	—	5	3	—	8
15. Technológia	2	3	4	6	15
16. Szervezés és népgazdaság	—	—	—	4	4
17. Laboratóriumi gyakorlatok	—	—	2	4	6
18. Műhelygyakorlatok ¹	6	4	4	—	14
19. Termelési gyakorlat ²	—	—	—	6	6
20. Testnevelés	3	3	3	2	11
Összesen	36	36	36	36	144
Választható tárgyak :					
Második élő nyelv	2	2	2	2	8
Matematika	—	—	—	2	2
Fizika	—	—	2	—	2
Sport, játékok	2	2	2	2	8

A heti órák közül:

Általános oktatási anyag	57 óra, azaz 39.6%
Speciális elméleti anyag	67 óra, azaz 46.5%
Műhely vagy üzemi gyakorlat	20 óra, azaz 13.9%

Megjegyzések:

¹ Az I., II., III. tanév végén háromhetes műhelygyakorlat.

² A IV. év végén háromhetes üzemi gyakorlat.

III. NEVELÉSI TERV

Az iskolának, hogy eredményesen tölthesse be hivatását az ifjúság kommunista nevelésében, és egyben támasza és megbízható szervezője legyen a család, a társadalmi szervezetek és az egész társadalom közreműködésével történő egységes nevelésnek, fokoznia kell nevelő munkájának céltudatosságát és rendszerességét. Különösen szükséges, hogy a nevelők a tanulók életkori sajátosságára tekintettel világosan lássák a kommunista nevelés céljait és feladatait, hogy azután a nevelő munka tervezésénél és végzésénél megbízható vezérfonaluk legyen. Konkrétan meg kell fogalmazni a nevelőmunka feladatait az egyes fokozatokon, sőt a lehetőség szerint az egyes évfolyamokon.

Meg kell találni a megfelelő módszereket, eszközöket és nevelési formákat. E törekvések kielégítése végett a Prágai Pedagógiai Kutató Intézet 1958-ban kidolgozta a nevelő munka tervezetét, ezt az 1958/59-es tanévben néhány iskolában kikísérletezték, majd 1960-ban a többi iskolák számára is nyomtatásban megjelentették.

A nevelési tervezet két nagy részre oszlik: az egyik rész a kilencosztályos általános iskola részére készült, míg a másik rész a második ciklus különböző iskolatípusai számára szolgál útmutatásul. A nevelési tervezetben foglalt követelményeket nem kötelező normáknak kell tekinteni, mint a tantervek irányelveit, hanem inkább mintaképeknek, amelyre az egyes iskolák és osztályok nevelőinek a lehetőség szerint törekedniök kell. A nevelési terv vezérfonal, segédeszköz a nevelők számára, nem pedig sablon, amelynek alapján minden további alaposabb megfontolás nélkül lehet végezni a nevelő munkát.

Könnyebb áttekintés és használhatóság végett a nevelési terv követelményeit minden egyes évfolyamban, az elsőtől a tizenkettedik osztályig, a nevelőmunka tartalma alapján négy részre osztották, mégpedig:

- a) a tudományos világnézet, társadalmi képzetek kialakítása, a kommunista erkölcs és kultúralt magatartás kialakítása;
- b) a munkához való kommunista viszony kialakítása, az ismeretek, munkakészségek és szokások kialakítása;
- c) esztétikai érzelmek, fogalmak, nézetek és ízlés kialakítása és gondoskodás a művészi alkotó készség fejlesztéséről;
- d) az egészségügyi szokások kialakítása, gondoskodás a test egészséges és harmonikus fejlesztéséről és a testkultúráról.

A nevelési tervezet évfolyamonként feltünteti, hogy milyen alapvető tulajdonságokkal rendelkezék a tanuló az adott fokon, mit kell tudnia és ismernie, milyennek kell lennie és milyen magatartást kell tanúsítania. A nevelési terv hangsúlyozza, hogy a kitűzött oktatási- nevelési feladatokat nem lehet csupán az egyes tanórákon, például az állampolgári nevelési vagy az osztályfőnöki órákon megvalósítani, hanem ennek megoldásához szükséges az iskolán kívüli nevelőmunka, a szakköri foglalkozások, a napközi otthonok és az iskolaklubok munkájának összehangolása is. Be kell kapcsolni az iskolán kívüli kulturális és népművelési intézmények, társadalmi és más szervezetek (úttörőház, Ifjúsági Könyvtár, fiatal technikusok szakkörei, rádió- és televízió, szakszervezeti klubok) nevelőmunkáját és a családi nevelést is.

A kiadott nevelési tervezet alapján osztályfőnökök és iskolaigazgatók nevelési tervekét készítik. Nevelő munkájukról feljegyzéseket készítenek, rendszerint minden egyes tanulóról külön feljegyzésen. Egyes nevelők ezeket a feljegyzéseket pedagógiai naplóban foglalják össze, a tanulók pedig az osztályközösség életében fontosabb eseményekről osztálykrónikákat vezetnek. Ezek hű tükörképei az osztályban folyó nevelőmunkának.

IV. A CSEHSZLOVÁK NEVELÉSTUDOMÁNY

A csehszlovák neveléstudomány a felszabadulás után jelentős fejlődésen ment keresztül. Az 1919-ben alapított J. A. Komensky Pedagógiai Kutató Intézetet Z. Nejedly és O. Chlup akadémikusok, a csehszlovák pedagógiai tudomány kiváló képviselői újjászervezték. Az intézetnek Brünnben és Pozsonyban fiókinézetei alakultak. Az intézet dolgozói részt vettek az 1948. és

1953. évi iskolatörvények kidolgozásában. Nagy szerepük volt a kilencosztályos általános (politechnikai irányú) alapiskola koncepciójának kidolgozásában. Tisztázták a második ciklusba tartozó iskolatípusok hivatását, feladatait és jellegét. E munkájuk eredménye alapján jött létre az 1960. évi iskolatörvény.

Az 1959. év végén az intézet kidolgozta az 1960-tól 1965-ig terjedő időre perspektivikus tudományos kutatási tervét. Az intézet legfontosabb feladatának tartja a kilencosztályos általános iskola, az általános műveltséget nyújtó középiskola, a dolgozók iskolája és a gyógypedagógiai iskolák óratervének és tanterveinek kidolgozását. Ellenőrzik a kiadott nevelési tervezet megvalósíthatóságát, és elkészítik az óvodák nevelési tervezetét.

Az intézet kutatómunkája a következő problémacsoportok kidolgozására és megoldására összpontosul. :

1. a kilencosztályos általános iskola, a gimnáziumok feladatai, szervezési formái és módszerei;
2. a bentlakásos iskolák oktató- nevelő rendszerének kidolgozása;
3. az ifjúság iskolai és iskolán kívüli kommunista nevelésének rendszere;
4. a tanulók lemorzsolódásának pedagógiai és pszichológiai kérdései; a nevelőmunka hatékonysága, a tanulók értékelésének rendszere;
5. az iskola és az élet kapcsolatának higiéniai kérdései;
6. a természettudományi és matematikai tantárgyi munka tartalma és módszerei;
7. a nyelvtudományi és társadalomtudományi tárgyak tartalma és módszerei;
8. a gyakorlati foglalkozások tartalma és módszerei;
9. az esztétikai nevelés rendszere és tartalma, módszerei és formái;
10. az iskolás kor előtti nevelési intézmények munkájának tartalma és módszerei;
11. a gyógypedagógiai iskolák munkájának tartalma és módszerei;
12. az általános gimnáziumok szervezése és irányítása;
13. a nevelők továbbképzése és pedagógiai alkotó munkájuk fejlesztése;
14. az iskolaépület és berendezése, tanítási segédeszközök, különösen az audiovizuális segédeszközök;
15. pedagógiai szótár.

Az egyes témaköröket munkaközösségek dolgozzák ki, és az elkészítés határidejét is pontosan kitűzték. Az intézet fennállásának 15. évfordulója alkalmával kiadott Évkönyv az elért eredményeket is regisztrálja.

A *prágai* pedagógiai kutatóintézet dolgozóinak száma 1945 végén 100 volt. Ez a létszám az évek folyamán nőtt és 130—140 között állandósult. Az Intézet szervezete:

- I. A nevelés és oktatás általános problémáival foglalkozó osztály.
- II. A tanulók gondozásának vizsgálatával foglalkozó osztály.
- III. A didaktikai
- IV. Az esztétikai nevelési
- V. A statisztikai
- VI. Könyvtár, levéltár.
- VII. Múzeum.

A *brünni* fiókinézet dolgozóinak száma 40—50 között volt. Ezt az intézetet 1958-ban egyesítették a *prágai* intézettel.

Ugyancsak 1958-ban került át a *prágai* intézet szervezetébe a központi pedagógus továbbképző intézet is.

1957-ben alakult meg a *Csehszlovák Tudományos Akadémia Pedagógiai Intézete*, és munkamegosztásra került sor a két intézet között.

Az önálló *pozsonyi* pedagógiai tudományos intézetnek az igazgatón, 2 igazgató helyettesen, az adminisztrációs-gazdasági részlegen és a kísérleti iskolákon kívül van általános pedagógiai, didaktikai, módszertani, pedagógiai pszichológiai csoportja, dokumentációs részlege és könyvtára. A pozsonyi intézet 1960—65. évi tervét összehangolta a prágai intézet tervével.

Ma nemcsak a Szovjetunióban és a népi demokratikus országokban, hanem szinte az egész világon nagy feladat hárul a pedagógia tudományos művelőire és a pedagógusokra az iskolareform megvalósítása során. Éppen ezért a jövőben még fontosabb lesz egymás elért eredményeit megismerni, kölcsönös tapasztalatcserét folytatni. A jelen tanulmány írója ennek a célnak megvalósításához kívánt erőihez képest hozzájárulni.

Irodalom

Zákon zo dňa 15. decembra 1960 o sústave výchovy a vzdelavania (Školsky zákon) Prihola Učiteľských novin č. 51—52) 1960.

Az 1960. december 15-i iskolatörvény. A Nevelők Lapja 1960. évi 51—52. számának melléklete.

Návrh na koncepciu obsahu základnej deväťro nej školy — A kilencosztályos általános iskola tartalmi koncepciójának tervezete (uo.).

Návr na koncepciu obsahu škôl II. cyklu — A II. ciklus iskolái tartalmi koncepciójának tervezete. (Uo.)

Návrh osnov výchovné práce Praha 1960 — A nevelő munka tantervi tervezete (Nevelési terv).

15 let práce V zkmného ústavu pedagogického v Praze Praha 1960 — A Prágai Pedagógiai Kutatóintézet 15 évi munkája.

Développement des écoles Tchécoslovaques pendant l'année scolaire 1960—1961. Prague 1961.

Tchécoslovaquie L'enseignement Orbis—Prague 1961.

Миклош Бешньё:

РАЗВИТИЕ ОБЩЕСТВЕННОГО ВОСПИТАНИЯ В ЧЕХОСЛОВАКИИ ПОСЛЕ РЕФОРМЫ 1960 Г.

Автором дается обзор о состоянии общественного воспитания в Чехословакии, после опубликования закона 1960 года по вопросам просвещения.

Miklós Besnyő:

THE DEVELOPMENT OF PUBLIC EDUCATION IN CZECHOSLOVAKIA AFTER THE REFORM OF 1960

A general survey of educational conditions in Czechoslovakia after the enactment of the Educational bill of 1960.